

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки,

професионално направление 2.1. Филология

(Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия -
сравнително литературознание)

на тема

„Филмови реализации на литературния текст.

Поетика, контекст, интертекст“

Автор: докторант Стоян Меретев

от д-р Клео Стефанова Протохристова, професор по Антична и западноевропейска литература в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Представената за защита дисертация на Стоян Меретев може с пълно основание за бъде квалифицирана като пионерска. Защото, от една страна, тя се явява като самотно изследователско начинание, натоварено с непосилната задача да навакса осезателни празноти в българското сравнително литературознание, което не само недоглежда или предпазливо заобикаля взаимоотношенията на литературата с другите изкуства, поради което само спорадично фокусира вниманието си върху незаобиколимия компаративистичен проблем за връзката между екранното изкуство и литературата, но и устойчиво си спестява научната рефлексия върху съдържащата се в тях проблематика. Същевременно, от друга, дисертацията е поела и още един отговорен ангажимент – да предложи систематизация и ревизия на методологическия и таксономичния ресурс, с който разполага избраната научна област.

Стоян Меретев не само е прощудирал с впечатляваща съвестност внушителен корпус теоретическа книжнина, за да си набави необходимия аналитичен инструментариум (за това свидетелства списъкът на ползваната литература), но е постигнал и рядко срещаната в докторантски опуси метатеоретическа перспектива, която му дава завидната възможност да борави с привлечените в дисертацията изследвания по занимаващите го въпроси не просто като с надпоставен източник на

полезна информация - било готови терминологични решения, било аналитични похватности, а като с алтернативни научни позиции, спрямо които той се поставя в позиция на съсредност и сътрудничество. Тази позиция излъчва респектиращо компетентна и зряла оценъчност. Характеристиките и квалификациите, с които докторантът описва и преподава проучените източници, говорят с точността си за стабилна ориентация в изследователското поле. Завидна е и способността му да синтезира прочетеното и да го оползотворява в работни генерализации. Особена симпатия буди усърдието, с което Меретев е преровил и най-дълбоките резерви на българското кинознание, за да открие там постановки, релевантни на изследването, както и добрата му воля да им присвои статут на значимост и приносност.

Дисертацията е структурирана с безупречна дисциплина. След увода, който ясно и отчетливо заявява ангажиментите, поети от изследването, следват две основни части. Първата, разделена на три глави, всяка от които е разчленена на подглави, изяснява теоретичната база, обезпечаваща аналитичните процедури, проведени във втората част. Тя, на свой ред, е разделена на четири глави, всяка от тях посветена на отделен аспект от разнообразните взаимоотношения, в които влизат литературният и екранният текст, със съответните им подглави, фокусирани върху проучването на конкретни казуси. Логично следва заключението, в което отчетливо и убедително са артикулирани направените изводи. При една по-либерална нагласа прецизността на разграфяването би могло да се прецени като неуместно педантична, особено в случаи, където номерът на поредната под-подглава е изписан с петцифрово означение, но извън всякакво съмнение е, че подобно представяне на съдържанието на дисертацията го прави по-достъпно за възприемане, създава на читателя си удобството и уюта да има непрекъснато ясна представа къде точно се намира в многоизмерното пространство на цялостния проект, а и прави текста подкупващо достъпен за всякакви бързи проверки или справки.

В оптиката, предложена от категоричната заявка за двусъставност на дисертацията, естествено се налага съпоставката между двата ѝ основни компонента. Без да омаловажавам качествата и полезността на теоретичната част, чиито достойнства бяха вече отбелязани, откривам най-значителните постижения на труда в интерпретацията на конкретните изследвани казуси. Проблемите, около които е организирана тази втора аналитична част на дисертацията, са екранните тематизации на книгата, четенето и писането, представени основно чрез „реквизитните филмови книги”, т.нар. „писателски филми”, отделни титрологични аспекти на

кинематографичната библиофилия и, най-сетне, тематизациите на кинематографичните адаптации на метафикционални творби в литературата и киното.

Преди всичко е успех набавянето на респектиращо обемен емпиричен материал, който да обезпечи надеждността на наблюденията. Филмографията, която по подразбиране е комплектувана по уместност измежду множество други ленти, останали извън селекцията, наброява 121 заглавия. Така е постигнато функционално засрещане между теоретически хипотези и конкретни артефакти, чийто анализ набавя необходимите аргументи за тяхната защита. Уместно е да се отбележи, че Меретев не е бил изкушен да си спести значителна част от усилията, използвайки възможността предоставена му от цитираното от него и представено в режим на единомислие изследване на Милена Цветкова, с богатата информация, релевантна на дисертацията, която се съдържа в нея, и е предпочел да направи свой собствен работен репертоар.

Подборът на филмовите заглавия е предизвикателно пъстър, логиката му варира от вярното следване на „канонизирани“ казуси (като филмовите реализации на „Джейн Еър“ или „Книгите на Просперо“ на Питър Грийнауей“, или дори проблематичната киноверсия на „Непоносимата лекота на битието“) до лични предпочитания и находки, в които се проявява изненадващо самоуверена изследователска идиосинкрзия. С известна придирчивост бих забелязала, че част от изборите не са защитени с достатъчна обяснителност, особено ако като еталон се приеме предложената обстойна аргументацията за специалния фокус върху казуса с романа на Шарлот Бронте. Примерите обаче са подходящи и интерпретацията им е убедителна, въпреки неравностойността на отделните „микросюжети“, неизбежна при толкова многобройни префокусириания на аналитичните процедури. В също така неизбежно провокирания режим на съпоставителност между отделните анализи, бих открила виртуозното смислоизвличане при наблюденията на дисертанта върху присъствието на „Сърцето е самотен ловец“ на Карсън Маккълърс във филма „Любовна песен за Боби Лонг“ или върху „екранната хипертрофия“ на темата за книгите, четенето и писането във филма на Питър Грийнауей. Специално бих искала да акцентирам интерпретацията на първия филм, в резултат на която става възможно радикалното преосмисляне и ревалоризация на една общо взето тривиална мелодраматична лента

Главата, посветена на наблюденията върху филмовите заглавия като територия на обмен между литература и кино, съсредоточени изцяло върху българското кино, се

основават на приетото като аксиома разбиране за специфичното поведение на паратекстовете по-общо и заглавията в частност в „проблемна ситуация”. Както симптоматично големия брой „литературни” филмови заглавия, излъчени от годините на прехода, така и целенасоченият коментар на смислопораждащия им потенциал, убедително доказват работната теза. Същевременно, обаче, тази глава стои някак принадлежна към останалите части на дисертацията с решимостта си да работи в координатите на националната кинематография, оставайки в дисонанс включително и спрямо въвеждащата към нея подглава „Таксономични щрихи”, илюстративният материал на която има свършено различна географска ориентация

Последният раздел съдържа особено интересни идеи, затова заслужава по-специално внимание. Построена на принципа на огледалната съпоставка между дискредитациите на възможността за киноадаптация на метафикционално литературно произведение, проведени, от една страна, в метаромани като „Златната тетрадка” на Дорис Лесинг и „Безсмъртие” на Милан Кундера, а от друга, в метафилмите „Адаптация” на Спайк Джоунзи и „История за петел и бик” на Майкъл Уинтърботъм, тази част демонстрира диалектиката в мисленето на дисертанта, сръчността, с която рационализира сложни логически съотнасяния, както и способността му ловко да овладява парадоксални преобръщания в навичните аксиологични ориентири, преобразувайки привидния дефект в продуктивен ефект. Приятна изненада е артистичната инверсия на приетото като постулат твърдение на Блустоун за отношенията между роман и филм като съвместяване на афиширан сговор и тайна вражда, във формулата „таен сговор, прикрит зад демонстративна вражда” - хипотеза, която бива изпробвана с помощта на съпоставителен прочит на избраните четири произведения. В анализа на авторефлексивните стратегии при различните автори дисертантът демонстрира забележителна проникателност и точно тук са съсредоточени проявленията на най-продуктивните му теоретически интуиции.

Изводите, представени в заключението, са в съответствие със сериозността и значимостта на изследването. Те са ясно и пестеливо формулирани като заедно със самооценката за приносите на дисертацията, прецизна, задълбочена и адекватна на действителните постижения, свидетелстват за постигнатата от дисертанта зряла авторефлексия

Ще изтъкна още едно достойнство на дисертацията, което надхвърля съвестно изпълнените ѝ изследователски ангажименти. То можеше да бъде забелязано още в ранните ѝ версии, но в настоящия вариант се проявява особено отчетливо. Става

дума за забележителната увлекателност на частите, посветени на наблюденията върху конкретни филми. В тях проличава специфичния талант на Стоян Меретев да фабулира научните си търсения, да създава сюжет и интрига там, където обичайно се очакват само строго формулирана теоретическа рефлексия, подчинена на униформена уместност.

Уместно е уточня, че като рецензент се ползвам от изключително благоприятното обстоятелство да познавам добре Стоян Меретев още от студентските му години. Била съм негов преподавател и ръководител на магистърската му теза. Също така съм участвала в журита на националните научни конференции за студенти и докторанти, организирани от Пловдивския университет, на които той е участвал. По този начин съм имала възможност да проследя неговите занимания с взаимоотношенията между литература и кино, както и върху развитието му като автор, което ми осигурява допълнителна перспектива към стойността на дисертацията. Налагащите се сравнения между по-ранните опити и сегашните постижения проясняват действителния мащаб на квалификацията, придобита от Меретев. Видно е задълбочаването и прецизирането на теоретичната база, разгръщането на собствения изследователски капацитет, развитието и култивирането на чувствителността към детайла и на способността за открояване на смисловите нюанси. Радващо е и това, че изказът му се е усъвършенствал и почти напълно се е освободил от известната претенциозност, която му беше присъща по-рано. С радост констатирам, че на този етап Стоян Меретев демонстрира надежден професионализъм, какъвто не се наблюдава често при толкова млад докторант.

Доколкото все пак представеният труд съдържа и отделни, присъщи на жанра несъвършенства, бих ги систематизирала в съответствие с характера им по следния начин:

На първо място, въпреки че принципно приемам предложената работна теоретична конструкция и особено високо оценявам избора да се борави с категорията интермедиаалност като „методологически трамплин”, съм принудена да констатирам, че теоретичните източници, послужили като импулс за това решение, не предлагат задоволително артикулирани определения, а опитът на самия Меретев да ги дообясни, не постига особен успех. Проблемът е по-дълбок и се отнася не до формулировки, а до достатъчно конкретизирано разбиране за интертекстуалност, спрямо което работната теза за интермедиаалността би следвало да бъде в изоморфия. Но се налага впечатлението за известна недоуплътненост на понятията, осезаема за

самия дисертант, който прави показателната уговорка, че „употребата на понятието интермедиаалност не прави нещата по-конкретни” (с. 32). Като концептуален зев виждам, например, липсата на уточнения относно субектът на въпросната интермедиаалност, незаобиколими в контекста на твърде хлабавото разбиране за филмовата адаптация като „медия за и обект на различни метакритически, интер- и контекстуални завихряния” (с. 13)

По отношение на титрологичните наблюдения бих препоръчала съобразяване с методологически императивното разбиране за паратекстовете като зона, в която се срещат и си взаимодействат две серии кодове – собствено естетически, които произвеждат и регулират „текста” на съответния артефакт, и „извънестетически”, като политически, икономически, търговски и т. н., които предпоставят неговата функционалност. В подобна оптика направените в тази глава изводи биха се обогатили и задълбочили.

Ще си позволя и някои несъгласия, които могат да прозвучат като израз на прекомерна взискателност, но те са и в отговор на очаквания, породени от високия градус на интерпретативна съсредоточеност на изложението, поддържан в дисертацията с почти безукорна последователност. Спрямо така зададената норма, един или друг спад се усеща достатъчно осезателно. Такъв е случаят с иначе прозорливо анализирания присъствие на орнитоложката книга във филмовата адаптация на „Джейн Еър” от 2011 г., където обаче за релевантния пасаж от роман се предлага твърде елементаризиращото, а и неточно твърдение, че „има композиционна функция” (с. 128). Пак спрямо високите критерии, създадени от самата дисертация, оценявам като неудовлетворителен начинът, по който е формулирана съдържателната насоченост на романа „Безсмъртие”.

И накрая, макар и в настоящия си вариант текстът на дисертацията, както вече изтъкнах, е значително усъвършенстван в езиково и стилово отношение, все още налице са някои пропуски – като проблематичните, но очевидно харесвани от него форми „сговорва” и „интродуцира” и неточното или непоследователно изписване на имена (например Стивън Далдри, вместо Долдри, Дзефирели/Джефирели). Допуснати са и значителен брой технически грешки, които са банални и лесно отстраними.

Накрая обаче ще се върна към цялостната си много висока оценка за обсъждания труд и в обобщение ще препотвърдя мнението, което изразих още при първото вътрешно обсъждане, че коментираният труд е образец за щастливо

сполучена докторска дисертация – с мащаба на извършените проучвания, с прецизно изработените, адекватни на поставените цели, методологически стратегии, с вещо, задълбочено и същевременно артистично проведените анализи, а също и с точно и убедително формулираните изводи, чиято валидност надхвърля обхвата на собствената научна тема, за да отвори възможности за по-нататъшни проблемни разгръщания. С така изброените си достойнства изследването не само отговаря и на най-придирчивите изисквания към една докторска дисертация, но и ги надхвърля. В съответствие с тази си оценка, препоръчам, убедено и с особена удовлетвореност, да бъде присъдена на Стоян Георгиев Меретев образователната и научна степен “доктор”.

4 февруари 2016 г.

Подпис:

(проф. дфн Клео Протохристова)